

MORFOSINTAXA UNITĂȚILOR LEXICALE-PĂRȚI ALE CORPULUI OMENESC ÎN POEZIA LUI GRIGORE VIERU

Adela Novac, conf. univ., dr.

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Rezumat

Aplicând metoda statistică, precizăm numărul și frecvența unităților lexicale-părți ale corpului omenesc în creația lui Grigore Vieru.

Studiind morfosintaxa unităților lexicale date, analizăm natura și topica calificativelor (adjective, pronume, substantive), cu care acestea intră în relație, prezența exclusivă a verbelor la modul indicativ (imperfect, perfect, mai mult ca perfect) ca indiciu al unor acțiuni trecute, reale și a prezentului, expresie a certitudinii, fenomenul paralelismului sintactic, precum și sintaxa propoziției și a frazei.

Cuvinte-cheie: *unitate lexicală, paralelism sintactic, simetrii anaforice, simetrii enumerative, gradație ascendentă, gradație descendentă.*

Abstract

Applying the statistics method, we specify the number and the frequency of lexical units-parts of human body in Grigore Vieru's works.

Studying the morpho-syntax of the lexical units under consideration, we analyze the sentence and the phrase syntax; the nature and the category of qualifying words (adjectives, pronouns, nouns) with which they interrelate, we also focus on the exclusive use of the verbs in the Indicative Mood that serve both as an index of certain past, real and present actions as well as an expression of certainty, syntactic parallelism.

Key words: *lexical unit, syntactic-parallelism, anaphoric symmetris, enumerative symmetries, the gradation of increase and decrease.*

Limbajul poetic al lui Grigore Vieru constă dintr-o varietate de câmpuri semantico-metaforice: om, natură, spațiu cosmic, arte, religie și mitologie. Dominante, prin frecvența lor, sînt câmpurile semantice *om, spațiu cosmic, natură* și *religie*. Astfel, autorul interpretează realitatea din perspective cosmice și religioase, prezența umană, fiind, în creația sa, de fapt, dimensiunea esențială a universului. Reieșind din aceste considerente, axăm cercetarea noastră pe câmpul semantic *Uman*.

În creația poetică a lui Grigore Vieru, câmpul semantic *Uman* este redat, în primul rînd, prin termeni generali ce trimit la noțiunea *Om*: *făptură, chip, suflare, femeie, fată, bărbat, băiat, prunc, copil, bătrîna, orășeancă, voievod, burghezoaică, plugar, dascăl, jonglor* etc. De exemplu:

*Ca și cum ar merge de mină / cu **pruncul** lor („Apă vie”, 33);*

*Mama mea viața-ntreagă a trăit fără **bărbat** („Autobiografică”, 39);*

***Plugarii** se stropesc cu apă pe față („Apă vie”, 33);*

*Și eu de ea mă lipesc, iubito... / de **făptura** ta somnoroasă (O ceață caldă, 99);*

*Și veți plînge cu **bătrîna** / De dor, ca două **femei** („Casa mea”, 38);*

*Din slăvi creștine, din slăvi creștine / Coboară **chipul** tău ca dulce foc! („Primul cer”, 249).*

Opera poetică a lui Grigore Vieru numără 38 de unități lexicale – părți ale corpului omenesc: *trup, cap, creier, ceafă, tîmplă, gît, gură, dinte, frunte, față, obraz, ochi, ureche, buze, limbă, pleoape, gene, păr, umeri, piept, braț, mîna, degete, palme, pumn, coate, inimă, plămîni, pîntece, șale, șold, spate, picior, genunchi, gleznă, talpă, piele, sîni*. Lexemele date se deosebesc prin frecvența lor. Aplicînd metoda statistică, propunem gradul de utilizare a acestora în ordine descrescîndă: *ochi* (59); *mîni* (27); *gură* (27); *braț* (26); *inimă* (25); *față* (19); *picior* (17); *păr* (16);

cap (16); palme (14); umeri (12); trup (10); piept (9); pleoape (9); frunte (9); sîni (8); obraz (6); geană (6); buze (6); talpă (5); spate (4); gleznă (4); degete (4); genunchi (3); tîmplă (2); ureche (2); dinte (2); plămîni (2); șold (1); șale (1); limbă (1); creier (1); ceafă (1); pumn (1); pîntece (1); gît (1); coate (1); piele (1).

În același timp, unitățile lexicale ce denumesc părți ale corpului omenesc au frecvență mare în titlurile poeziilor: *Buzele mamei, Mîinile mamei, Ochii mamei, Făptura mamei, Brațele mele, De la mîinile tale* etc.

În cîmpul semantic *Uman* includem, de asemenea, și termeni ce se referă la caracteristici și stări ale omului, cum ar fi: *grai, glas, vorbă, dor, pas, vîz, omenie, privire, respirație, suflare* etc.

*Mai trăiește la mine / Sfîntul **grai** să-l ascult* (Mama în cîmp, 74);

*În **priviri** cu-n fel de teamă / Fericită totuși ești...*(Făptura mamei, 67);

*Cu **vorba**-mi strîmbă și pripită / Eu știu că te-am rănit spunînd...* (Scrisoare din Basarabia, 161);

*De **dor** și **omenie** / Plîng veșmintele pe tine* (Glas de taină, 76);

*Fierbîntea ei **respirație** / Rotește pe cer Soarele, Luna* (Cînd sînt eu lîngă mama, 40).

Atestăm, în poeziile lui Gr. Vieru, și unități lexicale ce țin de psihicul uman: *vis, teamă, gînd, suflet* etc.

***Visul** este un cerșetor* (Calul de război, 260);

*Dormi! Prin **vis** la Prut cu soarel / să te vezi copilă mare* (Cîntec de leagăn pentru mama, 44);

*Tot vine la izvoare: / ea și **gîndul*** (Cămășile, 48);

*Ieși la balcon cu **teamă** / Ca la marginea lumii* (Noaptea mamei, 71);

*La munte izvorul / Din cer izvorăște / ca **sufletul** mamei / ca sfîntul ei **grai*** (Poemă în munți, 27).

La o analiză de suprafață, constatăm că unitățile lexicale- părți ale corpului omenesc sînt însoțite de calificative: *ochi uzi* (30); *ochi uriași* (53); *un singur ochi* (55); *ochi triști* (79); *ochi verzi* (92); *doi ochi* (95); *ochi glacial* (236); *ochii străinului* (254); *ochi umezi* (256); *ochi mari* (257); *ochii lui Dumnezeu* (257); *ochi luminoși* (113); *ochii uimirii* (169); *ochii nemuririi* (169); *ochi jilavi* (175); *ochii tăcerii* (209); *ochii ei răsăriteni* (209); *ochii Basarabiei* (367); *ochii legați* (262); *ochii tăi mari și triști* (318); *ochii morților* (360);

mînă pîrintească (69); *propria mînă* (128); *trudite mînușele tale de ceară*(135); *harnicele tale mîini*(136); *mînă străină* (208); *mînă ridicată*(208); *mîini împrăpătate* (233); *mîinile mortului* (294);

părul lung și ud (34); *părul lung, vîlurat* (82); *adîncul ei păr* (88); *părul înrourat* (84); *păr metalic și uriaș*(204); *păr de-argint*(100); *părul tău cald* (89); *părul rînișilor* (338);

braț de piatră (37); *ostenitele brațe* (86); *braț topit* (96); *brațele robace* (172); *brațe scumpe* (249); *brațele crucii* (296); *brațele la fel de uscate, la fel de trudite* (281);

plete albe (43); *împrăștiate pletele* (81); *plete albite* (101); *închisele pleoape* (81); *recile pleoape* (30); *trup fierbinte* (58); *trupul gol, rourat* (93); *feciorelnic trup de nea* (148); *răstignite trupuri* (189); *trupul cald* (296); *cap aplecat* (82); *capul plecat* (196); *capul spart* (206); *capul creștinului* (359); *capul tăiat, însingerat* (330);

gura uscată (70); *gură mare* (83); *gură jilavă* (216); *gură închisă* (262); *gură de aer* (351); *dinte dezbatut* (348); *fața femeii* (118); *fața smolită* (119); *fața pîinii* (129); *inimă degerată* (171); *inimă de copil* (245); *inimă jilavă* (256); *inima lumii* (273); *palme înfierbîntate* (33); *palmă foarte mare*(146); *întregul piept* (179); *pieptul femeii* (234); *picioare ude* (256); *propriile picioare* (260); *picioare albastre, lungi* (308); *picioarul de lemn* (345); *buze arse* (61); *caldul obraz al pîinii* (86); *obrazul meu de mumă* (40); *talpa goală* (75); *goale tălpi* (316); *tîmpla albă* (96); *coama aburită* (91); *piele aurie* (198); *sîni de lumină* (21); *sîinii tăi miresmași* (315); *umăr aplecat* (82); *fruntea grea* (37); *negre gene* (92).

Analizînd îmbinările de mai sus, observăm preferința autorului pentru structurile în componența cărora calificativul este postpus cuvîntului determinat, autorul reușind astfel să individualizeze calitățile care s-au impus mai pregnant sensibilității sale. De exemplu: *ochi verzi* (92); *păr înrourat* (84); *gură uscată* (70); *plete albe* (43); *inimă jilavă* (256); *piele aurie* (198);

buze arse (199); *braț topit* (96); *fruntea grea* (37); *picioare ude* (256); *tîmpla albă* (96); *piele aurie* (198) etc. În același timp, atestăm și calificative antepuse, ele avînd scopul de a reliefa intenția și emoția autorului: *un singur ochi* (55); *întregul piept* (169); *adîncul ei păr* (88); *închise pleoape* (81); *recile pleoape* (30); *ostenitele brațe* (86); *harnicele tale mîini*(136); *negre gene* (92); *goale tălpi* (316). Constatăm și faptul că, funcționînd ca epitete și primind articole hotărîte, adjectivele antepuse regentului sugerează o relație intimă în plan semantic: *Îmi las pe genunchi/ Ostenitele brațe spre seară* (Metafora, 86); *Încremenit e vîntul cel răcoros / Fără harnicele tale mîini* (Litanii pentru orgă,136); *Ca ogarii, / Înaintea propriilor picioare/ Alergau* (Calul de Război, 260); *Ci să nu închideți cartea / Ca pe recile-mi pleoape* (Legămînt, 30) etc.

Studiind sintaxa calificativelor, am constatat că acestea pot apărea perechi sau în lanț, între ele, stabilindu-se relații de juxtapunere, coordonare și, mai rar, de subordonare. A se compara: *trupul gol, rourat* (93); *părul lung, vălurat* (82); *capul tăiat, însîngerat* (330); *picioare albastre, lungi* (308); *păr metallic și uriaș* (204); *părul lung și ud* (34). După cum observăm, în exemplele de mai sus, ambele calificative sînt plasate în postpoziția regentului nominal, or topica obișnuită a calificativului (adjectivului) impune, de fapt, această structură. Calificativele perechi mai pot apărea și într-o altă combinație: un calificativ fiind antepus cuvîntului regent, iar altul – postpus acestuia. De exemplu: *trudite mînuțele tale de ceară* (135); *fricoasa inima ta* (144); *caldul obraz al pînii* (86); *feciorelnic trup de nea* (148); *ale tale brațe scumpe* (249); *a mamei mîna părintească* (69); *tristii ochi ai noștri* (317) etc. Această aranjare a calificativelor – epitete, în poezia lui Gr.Vieru, exprimă, de fapt, o stare interioară de maximă intensitate a poetului.

În calitate de calificative apar și atributele substantivale și pronominale, care sunt mai puține ca număr și frecvență. Acestea apar, de cele mai dese ori, în poziție postpusă: *În visele în care / Nu te-așteaptă / Ochii lui Dumnezeu* (Chipul în ape răsfrînt, 257); *Ești trist / Ca ochii Basarabiei* (Rîul, ramul, 367); *Bucuroasă în ochii tăi / mari și triști / Inima mea s-a retras...* (Cîntec de iubire, 318); *Cade o frunză din înalt./...Ca palma mea din părul tău cald...* (Cad pe ape, 89); *Altceva nu pot să fac/ Decît să privesc în ochii ei răsăriteni* (Așa m-am întors, 209) etc. Menționăm, de asemenea, și frecvența calificativelor postpuse exprimate prin atribute prepoziționale (cu prepoziția *de*): *Ei vor veni/ Să-și odihnească brațul / De piatră* (Brîncuși, 37); *Tu brațele-mi legaseși / Cu-al mamei păr de-argint* (Alt cîntec, 100); *Dar știi că / Inima ta de copil./... E pînea frățească* (Piciorul lui Iuda, 245); *Drept ca lemnul pe care/ Hristos a fost răstignit/ Ca piciorul de lemn / Al celui întors din război* (Drumul, 345) etc.

În afară de funcția de atribut substantival (cu și fără prepoziție) și pronominal, calificativele pot apărea și în funcție de nume predicative, antepuse sau postpuse verbului de legătură: *Sunt mari ochii mei / Mari de dorul cel mare* (Înălța-mi-aș lacrima, 256); *Ascultă-mă! Întregul piept mi-e plin cu / Jăratecul durerii supărat* (Glonteale internaționalist, 179); *E-o liniște iubirea? / Mi-s pletele albite* (E-o liniște iubirea? 101); *Și picioarele-mi sunt ude / Încă de la potop* (Înălța-mi-aș lacrima, 256); *Și părul se mai curmă / Se face tot mai alb* (Alt cîntec, 100); *Și încă mi-e jilavă gura / De laptele mamei* (Numai atunci, 216); *Și umezi îmi sunt ochii / Încă / De la nașterea noastră* (Înălța-mi-aș lacrima, 256); *Ninge frigul și pustiul plouă / Degerată-ți este inima* (Reaprindeți candelă, 171);

La o analiză de suprafață, constatăm că majoritatea calificativelor (adjective) sunt la gradul pozitiv, un grup mai restrîns însă au forme de comparativ și superlativ: *brațele la fel de uscate, la fel de trudite* (281); *palmă foarte mare* (146); o altă clasă de adjective (invariabile) exprimă o calitate care nu poate fi comparată: *ochi uriași* (53), *ochi glacial* (236), *propria mîna* (128), *mîna străină* (208).

Interesează, de asemenea, și raporturile care se stabilesc între elementele componente ale îmbinărilor analizate. Astfel, putem atesta: a) **un raport calificativ** în structura următoarelor îmbinări de cuvinte: *ochi triști* (79); *ochi mari* (257); *ochi luminoși* (113); *părul cald* (89); *brațe scumpe* (245); *tîmpla albă* (96); *gură jilavă* (216); *piele aurie* (198) etc.; b) **raport posesiv**: *ochii lui Dumnezeu* (257); *ochii străinului* (254); *ochii ei* (209); *ochii Basarabiei* (367); *ochii tăi* (318); *propria mîna* (128); *mînuțile tale* (135); *harnicele tale mîini* (36); *pieptul femeii* (234); *propriile picioare* (260); *sîinii tăi* (91) etc.; c) **raport obiectiv**: *picuri pe genele noastre* (207); *își vede mîinile ea* (41); *sărut mîinile tale* (131); *ne încolăcesc gleznela, brîul, umerii* (52); *ne străpunseră*

palmele (341); *îmi umplu inima* (342); *bucură-i sîni* (88); *sărut picioarele* (309); *să-și odihnească brațul / De piatră / Fruntea grea ca de piatră* (37); *să le săruți fruntea* (143); *plecu-mi fruntea spre ele* (251); *mîngîie-i talpa goală* (75); *tu brațele-mi legaseși* (100); *îmi las pe genunchi / ostenitele brațe* (86); *tu mereu țineai capul / spre umărul meu* (82); *minciuna care turbă / capul sparge-și* (269); *ea mai spre apă fața-și duse* (61); *o stea mi-atinge fața* (106); *și-i varsă pe leagăn adîncul ei păr* (88); *să le închizi ochii* (143) etc.; d) **raport instrumental**: *cu mîna străină* numai foc să iei (208); *cu urechile ascultă / cu ochii vezi întruna* (173); *cuprind căldarea cu palmele* (33); *M-a învelit cu trupul ei cald* (296); *cuprinde-mă cu brațele, cu pletele, cu gleznele* (324); *cu mare dispreț / împinsu-ne-au cu piciorul* (215); *nici tu care mă-nlănțui / cu brațele, iubito* (104) etc.; e) **raport spațial**: *glontele căzuse alături / La picioarele mele* (348); *s-au întîlnit la mine-n plete* (69); *dar coborîse repede pe umărul bărbatului* (58) etc.; f) **raport temporal**: *și că fi-vom împreună / pieptul meu cît va sufla* (38).

Toate aceste raporturi pot fi concentrate în alte trei raporturi sintactice mai generale. Astfel, A) **raportul atributiv** include îmbinări de tipul: *părul cald* (89); *brațe scumpe* (245); *tîmplă albă* (96); *gură jilavă* (216); *piele aurie* (198); *ochii lui Dumnezeu* (257); *ochii străinului* (254); *ochii ei* (209); *ochii Basarabiei* (367); *ochii tăi* (318); *propria mîna* (128); *mînușile tale* (135); *harnicele tale mîini* (36); *pieptul femeii* (234); *propriile picioare* (260); *sîni tăi* (91) etc.; B) **raportul completiv** însumează exemple de tipul: *ne străpunseră palmele* (341); *îmi umplu inima* (342); *sărut picioarele* (309); *să le săruți fruntea* (143); *plecu-mi fruntea spre ele* (251); *mîngîie-i talpa goală* (75); *tu brațele-mi legaseși* (100); *îmi las pe genunchi / ostenitele brațe* (86); *tu mereu țineai capul / spre umărul meu* (82); *minciuna care turbă / capul sparge-și* (269); *ea mai spre apă fața-și duse* (61) etc.; C) **raporturile circumstanțiale** (instrumentale, temporale, spațiale) încadrează îmbinări de tipul: *cuprind căldarea cu palmele* (33); *m-a învelit cu trupul ei cald* (296); *cuprinde-mă cu brațele, cu pletele, cu gleznele* (324); *cu mare dispreț / împinsu-ne-au cu piciorul* (215); *nici tu care mă-nlănțui / cu brațele, iubito* (104); *glontele căzuse alături / la picioarele mele* (348); *s-au întîlnit la mine-n plete* (69); *dar coborîse repede pe umărul bărbatului* (58); *și că fi-vom împreună / pieptul meu cît va sufla* (38) etc.

Interesează și funcțiile sintactice pe care le îndeplinesc unitățile lexicale - părți ale corpului omenesc în propoziție. În acest sens, am preciza că lexemele date apar în funcții sintactice de:

1. **subiect**: *Întregul piept mi-e plin cu / jăratecul durerii supărat* (Glontele internaționalist, 179); *Și umezi îmi sunt ochii / Încă / De la nașterea noastră* (Înălța-mi-aș lacrima, 256); *N-ai ce să cauți / În visele în care / Nu te-așteaptă / Ochii lui Dumnezeu* (Chipul în ape răsfrînt, 257); *Ca deasupra unui mort / Plăng ochii noștri* (Vii tu, 274); *Răsar ochii mamei, / Steaua ce-o să zboare* (Valul, frunza, 102); *Pentru că a văzut / Ochiul meu a murit* (Între Orfeu și Hristos, 184); *Grădină-nfloritoare e gura ta de crini înrouași* (Găsindu-te, 323); *Mîinile mamei- două crengi desfrunzite, reci* (Rugăciunea din zori, 233);

2. **complement direct**: *Te-nchină păcii omenește / Cu drag sărută-i mîna* (Cinstirea proverbelor, 174); *Ei vor veni / să-și odihnească brațul / De piatră* (Brîncuși, 37); *De sub capu-mi brațul / Ea, topit, și-l scoase* (Se topise vîntul, 96); *Tu brațele-mi legaseși / Cu-al mamei păr de argint* (Alt cîntec, 100); *Dăm la o parte lianele... / care ne încolăcesc gleznele, brîul, umerii* (Baladă, 52); *Aproape că nu mai am / Pe umărul cui / Să-mi las fruntea* (Măicuța ta, măicuța mea, 282); *Mîngîie-i talpa goală* (Mă rog de tine, 75); *Ea mai spre apă fața-și duse* (Joc de ape, 61); *Poetul / Își lasă pe umăr capul* (Poeții, 133); *Prima oară sărut mîinile tale / Din care ierbi vor răsare* (Litanii pentru orgă, 135); *Capul plecat sabia nu-l taie* (Rușinosul proverb, 196);

3. **complement indirect**: *Și ea / nu se mai dezlipi de umerii lui* (Femeia, 58); *Cu obrazul lipit / De fața smolită a pîinii* (Și pîinea, 119); *Cine ridică mormîntul / spre gura uscată a ta?!* (Buzele mamei, 70);

Cuprind căldarea ... / Ridicînd-o încet către gură (Apă vie, 33); *Se încălzește cerul, mamă, / De la mîinile tale* (De la mîinile tale, 132); *Încremenit e vîntul cel răcoros / Fără harnicele tale mîini* (Litanii pentru orgă, 136);

4. **atribut**: *Fericit cel care s-a șters / De steaua din frunte* (Steaua din frunte, 210); *El mult rîzînd de jocul apei, ea tristă-n tremurul pleoapei* (Joc de ape, 61); *În jurul capului, orice om / O*

aureolă poartă (Aureola,321); *Mai simt lipsa unei guri de aer nordic* (Gura de aer, 351); *Cum să iubești / Veverița gurii tale* (Cum să iubești, 152);

5. circumstanțial de loc: *Nu va scăpa copilul / Din brațele ei* (Din rîurile noastre, 241); *Cu roua cerului sub pleoape / Mă-ntorc spre ce mi-e sfînt și aproape* (Spre chipul tău, 109); *Ne scot de pe degete / Palidele inele* (Joc de familie, 60); *Ca ogarii, / Înaintea propriilor picioare alergau* (Calul de război, 260); *Nici eu nu pot suferi pe creștet pe nimeni* (Circ, 56); *Pe fața femeii- / Lacrimă ce doare* (Război, 118); *Tu, Domnule al nostru, / Ce porți pe cap cunună* (Tu, Domnule, 110);

6. circumstanțial instrumental: *Nici tu care mă-lănțui / Cu brațele, iubito* (Mai bine, 104); *Tu brațele-mi legaseși / Cu-al mamei păr de-argint* (Alt cîntec, 100);

7. circumstanțial cauzal: *Nu mai am loc / Pe al meu pămînt / De ochii străinului* (Umbra străinului, 254);

8. circumstanțial modal: *Trăiește clipa în picioare / Cum bradul și-o trăiește* (Cînstirea proverbelor, 172); *Și șarpele va umbla cu capul spart* (Veni-va o zi, 206) etc.

Observăm din exemplele propuse mai sus că unitățile lexicale- părți ale corpului omenesc îndeplinesc funcția de subiect, complement direct și indirect, precum și de circumstanțial. În funcția de subiect, unitățile date ocupă diverse poziții în propoziție: antepus verbului (*Ochiul a murit; Mîinile mamei- două crengi*), postpus acestuia (*Nu te-așteaptă / Ochii lui Dumnezeu; Răsar ochii mamei; umezi îmi sunt ochii*) sau plasat la mijlocul propoziției (*Grădină-nfloritoare e gura ta de crini*); atributele sunt neacordate, exprimate prin substantive (*steaua din frunte, tremurul pleoapei* etc.); complementele sunt, în majoritatea cazurilor, postpuse verbelor-regente (*nu va scăpa din brațele, nu se mai dezlipi de umerii* etc.).

Din exemplele de mai sus, constatăm că unitățile date se încadrează în structura diverselor tipuri de propoziții și fraze. Astfel, selectăm exemple în care aceste unități lexicale sînt elemente structurale ale propozițiilor principale: *A bubuit o inimă* (Auzi, 147); *Umbra sufletului tău / pe tremurul inimii mele / în chip de măr roșu / coboară* (O, mamă, 114); *Plugarii se stropesc cu apă pe față / și trupul lor se luminează* (Apă vie, 33) sau elemente constitutive ale propozițiilor subordonate: *Ei vor veni/ să-și odihnească brațul / De piatră, / Fruntea grea ca de piatră* (Brîncuși 37); *Oh, și crede-așa într-însul / Că în ochii ei cei uzi / chipul lui de pe icoană / se arată și-l auzi* (Autobiografie, 39); *Mă aplec să le sărut mîna* (Acasă, 105).

Substantivele ce denumesc părți ale corpului omenesc sînt regenții propozițiilor subordonate atributive (determinative). În această situație, unitățile lexicale date au forma articulată, cu articole substantivale hotărîte, un indiciu sigur de identificare a propozițiilor atributive determinative.

„Și mîinile-cum?! / Din care năvăluie / Curge pustiul, / Pustiul? („Cum să iubești”, 152);

„Prima oară sărut mîinile tale / Din care ierbi vor răsare („Litaniile pentru orgă”, 135);

„O buzele ce sărutară / Al tatei mormînt („Buzele mamei”, 70);

„Cum să iubești părul / care te biciuie („Cum să iubești”, 152);

„Ochi cu care privesc / Înlăuntrul ființei („Rana”, 236);

„Ochii tăi / În care s-au întîmplat / Toate / Cîte se pot întîmpla („Chipul tău”, mamă, 130);

„Sînt ochii mei și-ai tăi / Cei care triști acum („Iubito”, 151).

E de notat prezența exclusivă a verbelor la indicativ (prezent, imperfect, perfectul simplu, perfectul compus, mai mult ca perfectul și viitorul) ca indici ai unor acțiuni trecute și reale, dar și viitoare. Trecutului real i se opune certitudinea prezentului. Astfel, strict morfologic, în poezia lui Gr. Vieru, se înregistrează o serie compactă de verbe la indicativ prezent: *Mama doarme cu capul / pe tremurul frunzei de poamă* (40); *Prima dată în viață / își vede mîinile ea* (41); *îmi cade brațul slab* (100); *Precum de ochii mamei / eu fruntea îmi lipesc* (68); *Seara bărbații / cuprind căldarea / cu palmele înfierbîntate* (33); *Nu-mi lua cercei și salbe, / că de-acum am plete albe* (43); *clovnul acel / care poartă-n ureche / ...un cercel auriu* (57); *cine ridică mormîntul / spre gura uscată a ta?* (70); *plugarii se stropesc cu apă pe față / și trupul lor se luminează* (33) etc.; la indicativ imperfect: *O trăgeau la pămînt / sărutările / rămase pe umăr* (58); *copil, de ochii mamei / eu fruntea îmi lipeam* (68); *tu mereu țineai capul / Spre umărul meu, aplecat* (82); *Și părul tău lung, vălurat / Curgea negru-ntre noi* (82); *Printre genele femeii răsărea / răsărea pe cer și luna* (113);

Dormeam cu toții adînc / Cu fața în jos (129); **Ei apucau** sfîrcul trompetei cu gura / Ca pe țîța la care au supt (193); **Ei mutau** mereu ziua dintr-un loc în altul (193) etc.; **la indicativ perfect**: **Ea mai spre apă fața-și duse** (61); **Și nici marea, nici lumina / C-ai atîns-o tu cu mîna** (63); **Cînd m-am născut**, pe frunte eu / Aveam coroană-mpărătească (69); **s-au înfilnit** la mine-n plete (69); **ambătrănit** la mine-n creștet (69); **Cînd el veni** cu buze arse, / oglinda apei ea o **sparse** (61); **Și adormii** cu tîmpla / Albă ca de sare (96); **A bubuit** o inimă! / **Și inima aceea / A bubuit** la mine în piept (147); **M-am despărțit** de trupul meu (147); **Și din gură și din carte / Cum mințitu-m-a** mereu (170); **Pentru că a văzut**, / Ochiul meu a murit (184); **De n-ai purtat** întîi pe frunte / Cunună de sudoare (172) etc.; **la mai mult ca perfectul indicativ**: **Zburase** mai sus chiar / de aburii trupului ei fierbinte (58); **Dar coborîse** repede pe umărul bărbatului (58); **De sub capu-mi brațul / Ea, topit, și-l scoase** (96); **Tu brațele-mi legaseși / Cu-al mamei păr de-argint** (100) etc.; **la indicativ viitor**: **Că mama te-a legăna** pe obraji, pe geana sa (51); **Pleca-vor și buzele tale?! Pleoapele?! (78); Sărut mîinile tale / Din care ierbi vor răsare** (135); **În altă lume se va deschide / Ochiul meu** (84); **De ce să nu priviți în ochii noștri / Pină cînd ne veți înțelege?** (191) etc.

Menționăm, în această ordine de idei, și prezența verbelor **la modul imperativ**: **Bucură-i sîinii cu lapte / Și adu-i copilul ce-l vrea** (88); **Fă să-i răsară pe față / Maternelne pete frumos** (88); **Spre mine mîinile-ți întinde**: / **Spre cel / Care cu dor te-așteaptă** (130); **Apropie-mă liniștii ce ești / Acum și-ntotdeauna** (130); **Taci**, cînd trebuie, cu gura (173); **Aruncă-ți inima în ceruri / și-nvelește glia** (174); **Trăiește**, fiule, o viață / **Și cu a morții două** (174); **Trăiește-ți clipa în picioare / Cum bradul și-o trăiește** (172); **Ascultă-mă!** Întregul piept mi-e plin cu / **Jăratecul durerii** (179) etc., precum și **la conjunctivul prezent** cu valoare imperativă: **Ci să nu închideți** cartea / **Ca pe recile-mi pleoape** (30); **Iar tu să vii din ploaie / cu părul lung și ud / și eu din plete stropii / cum pică să-i aud** (34); **Iar ochii mamei / să-i vezi oricînd** (68); **Înainte de somn / Să le închizi ochii / Să le săruți fruntea** (143) etc.

Referitor la structurile analizate, trebuie să menționăm că, în cazul funcționării lor, atestăm fenomenul *paralelismului sintactic*, o figură de construcție care se caracterizează prin reluarea succesivă a unor secvențe cu structură gramaticală (morfo-sintactică) identică (Cvasnii 64).

E cert faptul că repetarea secvențelor gramaticale asigură textului unitate și omogenitate formală, amplificînd, astfel, caracterul extrem de elaborat al textului. În această ordine de idei, semnalăm că în baza unor principii rigide, tipurile tradiționale de paralelism sintactic pot fi remodelate conform unor principii lexico-gramaticale rigide. E vorba de *paralelismul enumerativ*, în construcția căruia se reia lexicul de la un vers sau de la un distih la altul:

*Sub stele trece apa
Cu lacrima de-o seamă.
Mi-e dor de-a ta privire,
Mi-e dor de tine, mamă.
Vînt hulpav pom cuprinde
Și frunza o destramă.
Mi-e dor de-a tale brațe,
Mi-e dor de tine, mamă.
Tot cască leul iernii
Cu vifore în coamă.
Mi-e dor de vorba-ți caldă
Mi-e dor de tine, mamă.*

(Sub stele trece apa, 106)

Astfel, la nivel sintactic, interesează simetriile anaforice *mi-e dor de... / mi-e dor de... / mi-e dor de...* (structuri sintactice, formate din *pronume în Dativ + verbul este + substantive*, asociate cu complemente indirecte) și simetriile enumerative (... *de privire*, ... *de brațe*, ... *de vorba*); la nivel lexical, se asigură coerența perfectă a poeziei prin lanțul de părți omogene *de privire, de brațe, de vorba*. În cele din urmă, ținem să remarcăm și faptul că nu mai puțin importantă este și reluarea versului *Mi-e dor de tine, mamă* care condensează semnificația majoră a poeziei.

Într-un alt exemplu:

*De-acum aş putea
Și fără picioare trăi,
Da, fără de ele-*

.....
*Și fără de ochi,
Da, fără de ei,
Aș putea să trăiesc*

.....
*Și fără de mâini,
Da, fără de mâini
Aș putea să trăiesc.*

(Ca o pată de sânge pe lespezi, 158)

În această poezie, atestăm, la nivel sintactic, simetriile anaforice *și fără.../ și fără.../și fără...* care se asociază cu complementele indirecte *picioare, ochi, mâini*, dând naștere simetriilor enumerative. La nivel lexical, observăm o tehnică rigidă de înlănțuire ceea ce face imposibilă permutarea unităților lexicale sau suprimarea unui termen al paralelismului. În acest sens, textul ca atare funcționează ca un tot unitar, caracterizându-se prin solidaritate sintactică și lexico-semantică. Reluarea versului *Aș putea să trăiesc* concentrează ideea de bază a poeziei.

În altă parte:

*Ne-au îndepărtat de casă,
c-avem poartă mai frumoasă,
Ruptu-ne-au de-a noastră vatră,
Că avem și gard de piatră.*

.....
*Ne-au dus în vagoane-nchise,
Cineva spioni ne- nscrise,
Ne-au dus în vagoane mute,
C-aveam peste-o apă rude;
Ne-au dus în vagoane roșii,
Că pîrîtu-ne-au lenoșii.
Dusu-ne-au sub arma trupei*

.....
Dusu-ne-au sub arma pazei

.....
*Ne-au mînat ca pe tîlhari,
Ne-am întors tot gospodari,*

.....
*Ne-au mînat ca pe jivini,
Ne-ntorsesem tot creștini,
Tot creștini întorsu-ne-am,
Tot ca Țară, tot ca Neam!*

(Balada celor deportați, 355-356)

La nivel sintactic, interesează simetriile enumerative: *...în vagoane închise /... în vagoane mute /... în vagoane roșii; ... ca pe tîlhari / ... ca pe jivini; ... ca țară / ... ca neam; ... sub arma trupei, ... sub arma pazei*; la nivel semantic, sunt de reținut sensurile antitetice: *ne-au mînat... / ne-au întors...*, precum și gradațiile ascendente în planul acțiunii: *ne-au îndepărtat..., / ne-au dus.../ ne-au mînat...* Impresionează și inversiunea *Ne-ntorsesem tot creștini/ Tot creștini întorsu-ne-am* în care poetul concentrează emoția sa, atitudinea față de spiritualitatea neamului său.

Din cele analizate, observăm că paralelismul sintactic, prin structurile enumerative, ordonate în gradații ascendente, creează, printr-un mecanism sintactic, o formă de redare a hiperbolei, a exagerării, precum și un mijloc de dinamizare a acțiunii.

În concluzie, menționăm că unitățile lexicale - părți ale corpului omenesc, în relație cu serii compacte de verbe (la indicativ, conjunctiv și imperativ) generează simetrii anaforice și enumerative, care dau relevanță semnificației poetice.

Referințe bibliografice:

Cvasnii Cătănescu M. 2001. *Elemente de retorică românească: poezie, proză, text dramatic*, București, All Educațional.
Vieru Grigore. 2008. *Taina care mă apără*. Opera poetică (ediție realizată de Grigore Vieru și Daniel Corbu), Iași, Editura Princeps.